

irodalomelméletek túlzott relativizmusának paródiáját látni, ugyanakkor ez a megoldás jelentős öniróniát is tartalmaz: „minden körülírás hazugság” (302), vagyis az értelmezés is.

Vadai tematikailag és módszertanilag egyaránt eklektikus kötetének nem célja, hogy az egyes irodalomtörténeti szakterületeken vagy az irodalomelméleti iskolákon belül fordulatot hozzon: ellenőrizhető módszerekkel nyújt új szempontokat az

egyek művek olvasásához, tekintet nélkül irodalomtörténeti vagy -elméleti divatokra. A kötet magán hordozza szerzőjének tulajdonságait: az egyes tanulmányokon belül egységes gondolatmenetet, s a gondolatébresztő, helyenként vállaltan provokatív hangvételt, mely jól hasznosíthatóvá teszi a könyvet az irodalmat kedvelők és értők számára.

Fazekas Sándor

**FUKÁRI VALÉRIA: EGY RÉGI ALMA MATER.
A POZSONYI EVANGÉLIKUS LÍCEUM ÉS TEOLÓGIAI AKADEMIA
UTOLSÓ NEGYVEN ÉVE (1882–1923)**
Pozsony, Kalligram, 2003, 139 l.

Fukári Valéria Markusovszky Sámuelnek a 19. század végén a pozsonyi evangélikus líceum történetéről írt munkáját folytatva, a két közös múltú intézmény (a teológiai akadémia 1882-ben jött létre) utolsó korszakát mutatja be. A könyv kitüntetett érdeklődésre tarthat számot mindazok részéről, akik a protestáns felekezetek közoktatásban betöltött szerepe, valamint a 19–20. század fordulójának szellemi életére gyakorolt hatása iránt érdeklődnek. A feldolgozás szerves kiegészítését képezi a vonatkozó, jelentős részben irodalmi értékkel bíró visszaemlékezés-anyag ismertetése.

A bevezetésben megfogalmazott célkitűzésnek megfelelően a mű felöleli a „két tanintézet életének minden összetevőjét, működésének minden területét (oktatási-nevelési rendszerét, tanrendjét, gazdagon tagolt szociális létesítményeit, alapítványait, ösztöndíjait, iskolai gyűjteményeit, önképzőköri és különböző ifjúsági egyesületeinek működését, híres éremgyűjte-

ményét, nagy értékű, közhasznú, nemzetközi viszonylatokban is számon tartott könyvtárát és levéltárát stb.)” (7). A szerző képet ad az ország és Pozsony egykorú társadalmi, politikai, közművelődési és kulturális viszonyairól, valamint – a líceum múltjának és szellemi utóéletének felelevenítésére irányuló kutatási eredményeit ismertetve – felvázolja azt a szerepet, amelyet az intézmény a maga evangélikus eszmeiségével a magyarországi német és szlovák etnikumok művelődésében és nevelésében betöltött. Megkülönböztetett figyelmet szentel a tanárok életpályájának, pedagógiai, irodalmi és tudományos munkásságának. Saját kutatásai alapján dolgozza fel a líceum szellemi utóéletét, ismert magyar, német, szlovák személyiségek (Schöpflin Aladár, Carl Eugen Schmidt, Stefan Krčmery, Peéry [Limbacher] Rezső) munkásságában föllelhető hatását.

A város korabeli helyzetének bemutatásánál a fő hangsúly a polgárosodás, asszi-

miláció és nemzeti kérdés témakörére esik. Pozsony – és vele együtt az egész Felvidék – a 18. században Európa-szerte párját ritkító multikulturális, többnyelvű (latin, német, magyar, szlovák) műveltségnek és művelődésnek adott otthont, mely rendkívül erős *Hungarus* patriotizmussal párosult. A modern nemzetné válás folyamatának részeként, a magyar nyelv előtérbe kerülésével a multikulturalitás problematikus jelenséggé vált, elsősorban a magyar és szlovák nacionalizmusok ellentéte miatt. A politikai viszonyok gyökeres megváltozásakor az újonnan alakult csehszlovák állam rövid időn belül megszüntette a kulturális sokszínűséget képviselő, nagy múltú intézményt.

A líceum múltjáról szóló fejezet Markusovszky műve alapján röviden bemutatja a líceum történetének fontosabb állomásait, az 1607-es kezdetektől az 1883. évi középiskolai törvényig. A líceum későbbi szellemiségét is meghatározó személyiségek közül kiemelkedik a nagy polihisztor, nemzetközi hírű tudós és nevelő, Bél Mátyás, aki kora egyik legszínvonalasabb tantervét dolgozta ki az iskola számára. A tanterv a nevelés mellett a gyakorlati élet szükségleteinek is megfelelt, s nem zárkózott el a természettudományok terén bekövetkezett új vívmányok és találmányok közvetítésétől sem. Bél Mátyás működése folytán a líceum hosszú időre az ország protestáns iskoláinak mintaiskolájává vált, melynek tanulói az ország legkülönbözőbb részeiből érkeztek, református családok is szívesen küldték gyermekeiket falai közé tanulni.

A munka törzsét alkotó fejezet a bevezetőben megfogalmazott teljességre törekvés jegyében ismerteti a líceum gimnáziumának 1882 és 1923 közötti oktatási

nevelési rendszerét és tantárgyait, a tanulók felekezeti, regionális, szociális és nemzetiségi összetételét, az arra érdemes tanulókat segítő, a teológiai akadémiaival közös alapítványokat és ösztöndíjakat, a líceum gyűjteményeit – különös tekintettel a nemzetközi hírű éremkollekcóra –, valamint az intézmény keretei között működő ifjúsági egyesületek és önképzőkörök tevékenységét, az iskolai ünnepélyeket és társasági életet. Az utolsó évek (1918–1923) történetét bemutató rész megrázó képet fest a Csehszlovákiához került intézmény megmaradásáért folytatott küzdelemről, melynek központi alakja Hirschmann Nándor igazgató, aki egy tanártársa megfogalmazása szerint „ritka rátermettséggel, az intézet és egyház iránt való törhetetlen hűséggel és szeretettel vezette a líceum kormányát” (59).

A fejezetet a szerző a saját irodalomtörténeti kutatásai során fellelt, a líceum utolsó negyven évéhez kapcsolódó kései emlékek, visszaemlékezések közreadásával zárja. Ezen időszak minden bizonnyal legismertebb növendékének, Schöpflin Aladárnak, a Nyugat kiemelkedő kritikusanak visszaemlékezései jellegzetes képet adnak az iskola életéről. Figyelemre méltó Kámory Sámuel tanár tragikumának ábrázolása a kisdíák nézőpontjából, a tekintély megingásának s a kétely feltámadásának élménye a gyermeki lélekben. Míg Schöpflin útja a pozsonyi német polgárságból a magyarságba vezetett, a felvidéki szlovák eredetű evangélikus lelkészcsaládból származó Stefan Krémery (Kisméry István) pályáját a századforduló asszimilációjából a szlovák nemzeti mozgalomhoz való visszatérés határozza meg. A pozsonyi líceumban töltött évek azonban felette sem múltak el nyomtalanul, idősko-

ri, magyar nyelven írt visszaemlékezéseiből meghatározó hatásuk érződik.

A műben önálló fejezet jut a pozsonyi teológiai akadémia 1882-es megalakulásától 1919-ig tartó történetének. Az intézmény a hittudományi felkészítés mellett filológiai, bölcséleti, lélektani és pedagógiai műveltséget is nyújtott hallgatóinak. Végzettjei a teológiai pályán kívül a társadalomtudományok, a kultúra és művelődés területein is érvényesülhettek. Rendszerének kialakításában meghatározó szerepe volt Schneller István professzornak, aki a protestantizmus eredeti szellemiségéből kiindulva rendszerét a tanszabadságra, az általános vallástörténetre, szaktanári rendszerre, a hallgatók önálló tudományos tevékenységére, valamint a teológiai tudomány önállóságára és szabadságára alapozta. Az akadémiai ifjak önképző tevékenységének reprezentatív dokumentuma a filozófus Böhm Károly által alapított Gondolat című folyóirat. A teológiai akadémia tanárainak többsége a cseh megszállás után Budapestre menekült, az intézmény 1923-ban beleolvadt a pécsi egyetem soproni hittudományi karába.

A mű a liceumi tanároknak és növendékeknek a szorosán vett intézménytörténet keretein túlmutató tevékenységét is érinti; ők a város kulturális, művelődési és társasági életében figyelemreméltó szerepet tölthettek be a 19–20. század fordulóján. A pozsonyi társasági életben eseményszámra ment a liceumi ifjúság vas-kutacscai majálisa, mely még Bécsből is vonzott közönséget. Figyelemre méltó kulturális esemény volt a középkori provanszál költői versenyek mintájára 1908-ban megrendezett Pozsonyi Virágjátékok, egy többszörösen is nemzetközi háttérű, történeti, szellemtörténeti indíttatású és

hangulatú irodalmi-zenei verseny, melynek díjazottjai között a liceum két tanára is szerepelt.

A jegyzetek kiterjedt kutatásról tanúskodnak. Bár a felhasznált elsődleges források száma viszonylag csekély, a liceum értesítőinek, valamint az eddig feldolgozatlan utolsó évek tanári értekezleti jegyzőkönyveinek tanulmányozása értékes adalékokkal gazdagítja a protestáns egyházi iskolák történetéről és a szlovákiai magyar kulturális életről való ismereteinket. A felhasznált irodalom tizenhat tételéből hat Schöpflin Aladár visszaemlékezéseivel kapcsolatos, ami a műbeli arányokat tekintve túlzottnak hat, viszont magyarázható a rendelkezésre álló egyéb irodalom csekély mennyiségével. A művet záró lexikonszerű rész rövid ismertetéseket közöl a liceumi és teológiai akadémiai tanárok pályájáról, tudományos és irodalmi munkásságukról, jórészt másodlagos forrásokra támaszkodva. A liceumi tanárok születési és halálozási dátumai több esetben hiányoznak, mely hiányosság pótlása újabb kutatásra ösztönözhet, s bár az adatok feltehetően nem minden esetben lesznek hozzáférhetőek, a kutatás legalább Hirschmann igazgató esetében mindenképpen megérné a fáradságot.

A bevezetőben megfogalmazott célkitűzéseknek a rendelkezésre álló és jelentős részben a szerző kutatásai alapján hozzáférhetővé vált forrásanyag alapján eleget tesz a mű, melyben több további kutatásra ösztönző megállapítás is szerepel. A liceum éremgyűjteményének további sorsa, valamint a liceum tanulói felekezeti megszólásának elemzése csak két kiragadott példa. Érdemes lenne megvizsgálni a liceum „névtelen” tanulóinak további pályáját is, melyből sok mindent megtudhatnánk az

alma maternek a tanulók későbbi pályájára gyakorolt hatásáról. Így további kutatások kiindulópontjaként lehetne felhasználni az intézmény értesítőiben található, a tanulók felekezeti, regionális, szociális és nemzeti-ségi összetételére vonatkozó rész (35–37) forrásaként szolgáló adatokat.

Fukári Valéria könyve multidiszciplináris kutatás eredménye, az egyháztörténet, neveléstörténet, kultúrtörténet, valamint az irodalomtörténet iránt érdeklődők is haszonnal forgathatják.

Tóth Kálmán

KEMÉNY GÁBOR: BEVEZETÉS A NYELVI KÉP STILISZTIKÁJÁBA
Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2002, 227 l.

1. Képelmélet vagy legalábbis a képek vizsgálatára kidolgozott, alkalmazott elmélet meglehetősen sok van. Köztudott, hogy a legtöbb nyelvelmélet, irodalomelmélet (pl. strukturalizmus, generatív grammatika, szemiotika, kognitív tudomány, posztmodern irodalomtudomány) alapján dolgoztak ki képelméleteket. Van tehát mit számba vennie annak, aki idetartozó kérdésekkel foglalkozik. Mindenképpen igaza van a szerzőnek, amikor erről a helyzetről így vélekedik: „A szóképek a különféle tan- és kézikönyvek Quintilianustól napjainkig rengeteg válfaját különböztetik meg. Ezeknek áttekintése külön fejezetet, sőt talán külön könyvet kívánna, ezért itt le kell mondanunk róla” (3). És ez a vélemény az ismertetések írókra is vonatkozik.

A kötet a szerző stilisztikai vizsgálatainak eddig elért eredményeit foglalja magába három nagy fejezetben: I. A bevezetés bevezetése: töprengések a stílusról és a stilisztikáról (11–29), II. Fejezetek a nyelvi kép szemantikájából és stilisztikájából (30–163), III. Kitekintés és gyakorlati alkalmazás: néhány szövegelemzés (164–204).

A könyv néhány fejezete a közelmúltban jelent meg, és vannak benne régebbi keltezésű, de átdolgozott részek is. Az

egészen új, egyben a központi fejezet, témakör a könyv címének megfelelő második nagy rész. Újdonsága, központi rendeltetése, helyzete, valamint természetesen terjedelmi okok miatt is ismertetésben csak ezt tárgyalom.

2. A szerző már rég foglalkozik képelméleti kérdésekkel és alkalmazási lehetőségeikkel: *Krúdy képkalkotása* (1974), *Kép és kommunikáció* (1985), *Képekbe menekülő élet: Krúdy Gyula képkalkotásáról és a nyelvi kép stilisztikájáról* (1993). És sok pozitívumról tájékoztat a képvizsgálataival összefüggő stíluselméleti munkássága, elsősorban: *Szöveg és jelentés* (1982), *Mi a stílus? Újabb válaszok egy megválaszolatlan kérdésre* (1996), *Szkülla és Kharübdisz között: a stilisztika feladatai az új évezred küszöbén* (2000).

Új könyvének a korábbival való összefüggéséről úgy vélekedik, hogy míg az egyetlen író (Krúdy Gyula) képkalkotását tárgyalta, és csak ennek megalapozásaként, háttereként foglalkozott elméleti kérdésekkel, a mostani munka fő célját és módszerét tekintve elméleti jellegű (7). Ezzel a szerző lényegében kiadványának céljára is utal, amiről folytatólagosan így tájékoztat: „a nyelvi kép főbb szemantikai és szövegnyelvi sajátosságait igyekszik fel-